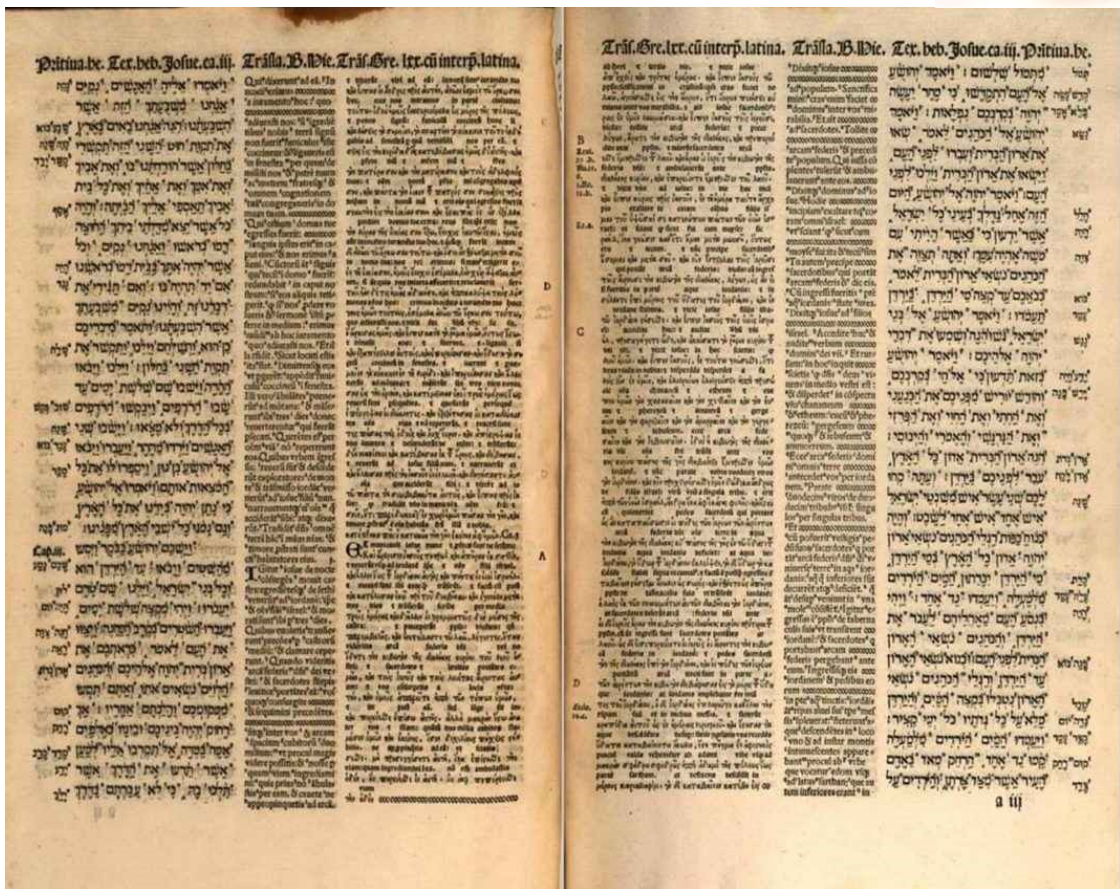

La Bíblia? Quina Bíblia?

Exposició al Vestíbul de la **Biblioteca d'Humanitats**
com a activitat de l'assignatura
«Bíblia, orígens i tradició»

15 març - 30 abril de 2022

Comissaris:

Óscar de la Cruz (oscar.delacruz@uab.cat)

Jordi Vidal (jordi.vidal.palomino@uab.cat)

Amb la col·laboració del personal de la Biblioteca d'Humanitats i del Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana.

UAB
Universitat Autònoma
de Barcelona

Presentació

Aquesta petita exposició a la Biblioteca d'Humanitats presenta una activitat didàctica de l'assignatura «[Bíblia: orígens i tradició](#)». Naturalment, la mostra fa visible una part dels seus continguts, en una propedèutica repartida entre la filologia clàssica i l'arqueologia bíblica. Les peces seleccionades representen, doncs, alguns exemples dels casos que estudiem a classe.

Passar d'aquests exercicis a una exposició requereix fer un salt. Saltem de l'aula a la Biblioteca, de l'espai reservat a l'assignatura a l'espai obert del Campus. Però la matèria que ens ocupa ens convida a fer-ho: la Bíblia és un *monument literari* interessant de ser visitat ja que es troba a l'horitzó dels estudis humanístics. Amb aquesta expressió «monument literari» ens posicionem davant el text Bíblic com a document històric i arqueològic i també com a document lingüístic i literari. El *document* és considerat ara *monument* per la seva naturalesa, la seva importància i la seva transcendència. Per la seva monumentalitat. Però l'expressió deixa al marge –no totalment *a fora*– altres possibilitats que també permetria l'estudi bíblic, com ara execucions estètiques o motius teològics. Tot això és, d'alguna manera, implícit. De fet, la idea de *monument* implica quelcom d'edifici sagrat.

El títol de l'exposició, *La Bíblia? Quina Bíblia?*, manifesta un altre fonament metodològic aplicat a l'assignatura: la paraula «Bíblia» –etimològicament un plural– implica necessàriament el significat 'una versió de la Bíblia'. Sigui una llengua o una altra, sigui qui sigui l'antiguitat del testimoni que tenim davant els ulls, sigui l'edició a què acudim per llegir o consultar la Bíblia, el que tenim sempre al davant és una versió, una redacció, una recensió. Tanmateix, la pregunta *Quina Bíblia?* no posa en crisi el text bíblic, sinó que ens obliga a prendre consciència de la seva variabilitat, de la seva liquiditat. Amb aquesta reflexió –recollida al títol– l'exposició vol *fer veure* que cal tenir present i acudir a diverses versions de la Bíblia per tal de fer una lectura que és sempre aproximativa. Fins i tot la localització literal d'un passatge ben fitxat implica aquest punt de vista, perquè s'estarà identificant una redacció en concret... una possibilitat entre les existents.

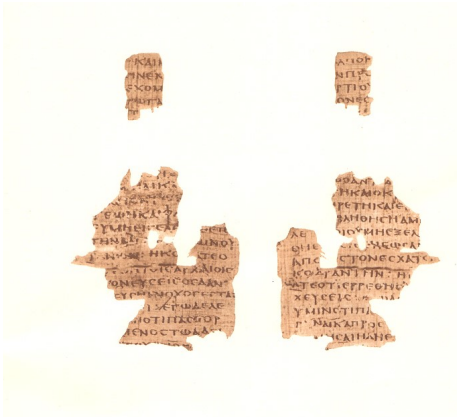
Amb la modèstia que ens demana el gran tema de la Bíblia, convidem tots els lectors de la Biblioteca d'Humanitats que refrenin el seu pas pel Vestíbul i dediquin un moment d'atenció a aquest gran monument literari, el vegin *des de fora* i percebin la seva formidable presència en el nostre entorn, en la nostra cultura.

Óscar de la Cruz
Jordi Vidal Palomino
(comissaris de l'exposició)

ÍNDIX DE LA SELECCIÓ

- I. Papir \mathfrak{P}^{67} : el testimoni més antic del NT (s. II)
- II. Les edicions crítiques de Stuttgart:
 - IIa. Bíblia Hebraica
 - IIb. Septuaginta
 - IIc. Novum Testamentum Graece et Latine
 - IId. Biblia Sacra Vulgata
- III. Bíblia de Gutenberg (Mainz, c. 1450)
- IV. Bíblia de Luter (Wittenberg, 1534)
- V. Bíblia Sixto-Clementina (c)
- VI. Bíblia de Jerusalem (1947-1955)
- VII. Bíblia del Peregrí (Luís Alonso Schökel, 1976-1993)
- VIII. Bíblia de Montserrat (1928-1958ss.)
- IX. Bíblia de la Fundació Bíblica Catalana (FBCat, 1928-1948)
- X. El Corpus Biblicum Catalanicum (CBCat)
- XI. La Vetus Hispana (VetH)
- XII. Les bíblies castellanues medievals (ss. XII-XIII)
- XIII. El Nuevo Testamento de Francisco de Enzinas (1543)
- XIV. Bíblia de Ferrara (1553)
- XV. Bíblia de l'os de Casiodoro de la Reina (Basilea, 1569)
- XVI. Bíblia de Cipriano de Valera (1602)
- XVII. *Context of Scripture*
- XVIII. *Mitos y leyendas de Canaán según la tradición de Ugarit*, de G. del Olmo Lete
- XIX. *Nínive y el Antiguo Testamento*, d'André Parrot
- XX. *Arqueología bíblica* de G. E. Wright
- XXI. *The invention of ancient Israel: the silencing of Palestinian history* de K. W. Whitelam
- XXII. *Textos de Qumrán* de F. García Martínez

Papir \mathfrak{P}^{67} : el testimoni més antic del NT (s. II)

Aquest exemplar és un exercici de reproducció fet per a l'estudi formal del paper original (Óscar de la Cruz). El resultat és aquest facsimil que intenta reproduir les mides de l'original i situar els fragments en el context perdut. Es tracta del paper P. Barc. 1, conservat a la Biblioteca de Montserrat per donació del seu descobridor, en Ramon Roca-Puig, que el publicà primerament l'any 1956 i amb noves

aportacions en 1990.

Foli A: 1,2 x 1,85cm; foli B: 5 x 5,5cm. El càlcul de l'escriptura permet deduir que l'original era escrit a dues columnes per les dues cares (opistògraf), en folis de paper d'uns 12-13 x 18-20 cm. La distribució del seu text fa evident que es tracta d'un còdex (és a dir, d'un exemplar format per folis que es passen, com ara les pàgines d'un llibre) i no d'un rotlle (és a dir, un exemplar continu que s'ha de desenrotllar per a ser llegit).

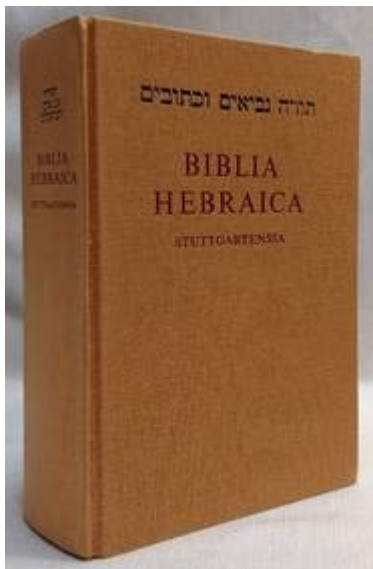
Aquests fragments transmeten passatges dels Evangelis, i són el testimoni més antic que es conserva del Nou Testament, amb datació del s. II. El foli A recto: Mt. 3, 9; el foli A vers: Mt. 3, 15; el foli B recto: Mt. 5, 20-22; i el foli B vers: Mt. 5, 25-28. Es considera que formen part del còdex del Magdalen College d'Oxford, Gr. 17, aquest últim conservat en un tros del fol. A i en cinc trossos del fol. B (adquirits a Uxor per Charles B. Huleatt en 1901).

A l'edició de [Nestle-Aland](#), aquests dos fragments es corresponen amb la sigla \mathfrak{P}^{67} , com a continuació de l'esmentat *Oxoniensis* \mathfrak{P}^{64} .

Les edicions crítiques de Stuttgart – Biblia Hebraica

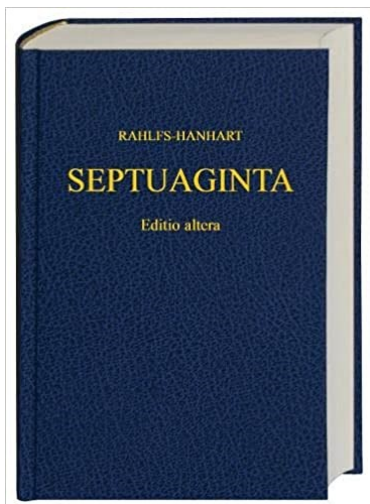
L'actual Deutsche Bibelgesellschaft, Societat Bíblica Alemanya, és resultat del conveni de diverses institucions dedicades als estudis bíblics. La fundadora va ser, en 1812, la Württembergische Bibelanstalt (ara la W. Bibelgesellschaft), editora de la versió hebrea. Situada a Stuttgart, amb el segell d'aquesta societat han estat publicades la *Biblia Hebraica*, la versió dels *Septuaginta*, el *Novum Testamentum Graece et Latine* i la *Biblia Sacra Vulgata*, les quatre edicions que asseguren la lectura del text bíblic en les versions hebrea, grega i llatina i totes elles de gran prestigi en el món acadèmic.

Si hem anomenat a aquestes edicions «crítiques» és pel seu aspecte científic, ja que en rigor, cap d'elles ho és, d'edició crítica, ja que és impossible haver col·locat tots els testimonis conservats: s'ha de tenir en compte que, només de manuscrits, se'n conserven uns 5.000 per a l'Antic Testament, i uns 6.000 per al Nou Testament!

La *Biblia Hebraica* editada per Rudolf Kittel en 1937 va ser el resultat de la revisió de l'edició anterior publicada pel mateix Kittel en 1901. Si aquesta primera edició reproduïa el text hebreu de l'ed. de Bomberg (Venècia, 1524-1525), per a la reedició pren com a base el recent descobert (en 1927 per Ben Asher) manuscrit de Leningrad, B 19^A (1008 d.C.), la còpia més antiga completa que es conserva del text masorètic (és a dir, anotat vocàlicament). Kittel manté al marge les notes masorètiques del *Leningradensis* i el seu aparat crític inclou variants amb Bomberg, amb diversos manuscrits de prestigi per a llibres aïllats de l'Antic Testament (com ara el Londinensis Or. 4445 per al Pentateuc) i algunes correccions al text hebreu.

Les edicions crítiques de Stuttgart – Septuaginta

La *Septuaginta* (els Setanta, LXX) va ser editada per Alfred Rahlfs en 1935 (2 vols.): **a la vista**, en l'enquadració en un sol volum de 1979.

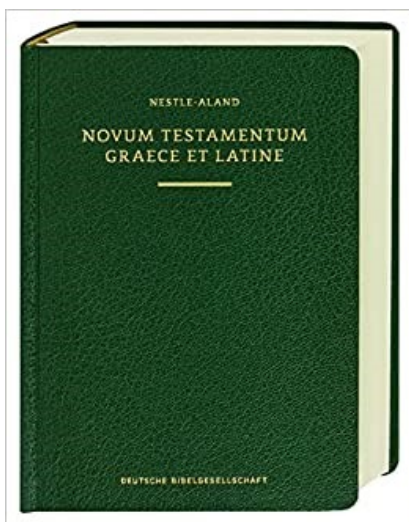
És necessari considerar la versió dels LXX dintre de la tradició hebrea, malgrat estar en llengua grega. Tot i això, és evident que aquesta versió va servir també per a les comunitats cristianes de llengua grega (sovint desconexades de l'hebreu) o bé per a l'erudició bíblica cristiana que tenia accés a aquesta llengua i per als quals els LXX va ser

identificat com l'Antic Testament. De fet, la continuïtat textual entre el grec dels LXX i el del NT és ben palesa.

Es tracta d'una traducció elaborada a Alexandria a partir de l'hebreu per un conjunt de rabins durant els tres últims segles a.C., entenent que és un període de traducció, correcció i fixació dels LXX. La *Carta d'Arístees* (s. II a.C.) és la principal responsable de la llegenda que dona nom a aquesta traducció: setanta dos savis (segons Flavi Josep, en són setanta) provinents de Palestina foren convidats a Alexandria per Ptolemeu II Filadelf (283-246 a.C.), feina que fou completada en setanta-dos dies.

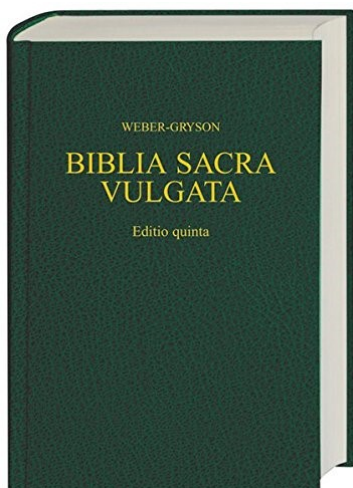
Sembla majoritàriament concordat que, al contrari del que passa amb la tradició llatina, mai existiren versions en llengua grega anteriors a la LXX. En canvi, el text va patir diverses recepcions, entre elles la d'Orígenes, Lluccià i Àquila: totes elles també són tingudes en compte per Rahlfs. Tot i que –per dates– no va poder conèixer els testimonis bíblics apareguts a Qumran, Rahlfs també ha establert el text amb els grans testimonis dels LXX, entre els quals el Codex Vaticanus, BAV gr. 1209 (B), s. IV; el Codex Sinaiticus, British Library Add. MS 43725 (S), s. IV i el Codex Alexandrinus, British Library, Royal MS 1 D VIII (A), s. V.

Les edicions crítiques de Stuttgart - *Novum Testamentum Graece et Latine*

L'any 2014 aparegué una revisió del *Novum Testamentum Graece et Latine* feta per Erwin Nestle i Kurt Aland en 1984. Es tracta de l'edició del Nou Testament grec i llatí. Els criteris són similars als de l'ed. *Vulgata* de Weber, però en aquest cas el text llatí es veu confrontat amb l'ed. grega, que és, realment, la part crítica més interessant. Recordem que la versió grega de l'Antic Testament és la dels LXX i, per tant, amb aquesta edició es completa la lectura crítica de la Bíblia grega.

Les edicions crítiques de Stuttgart - Biblia Sacra Vulgata

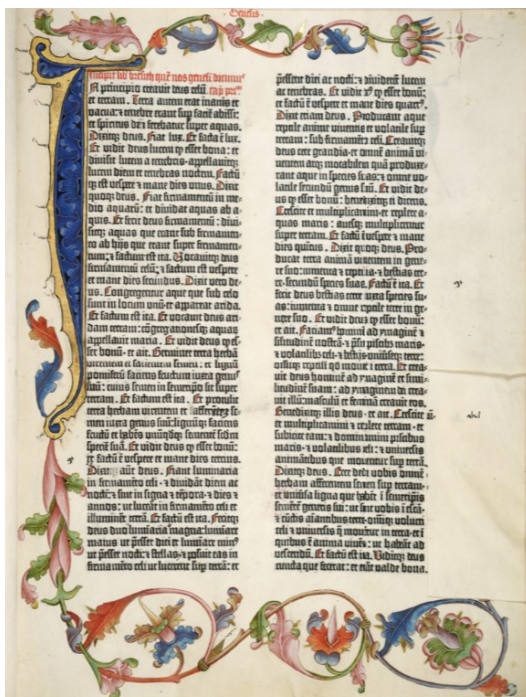
La *Biblia Sacra Vulgata* publicada per Robert Weber en 1969 és, igual que les edicions de Stuttgart per al text hebreu i grec, la versió llatina més utilitzada pel món acadèmic.

L'edició de Weber va tenir en compte decenes de manuscrits, inclosos testimonis i edicions de les versions hebrea i grega. A més, el seu aparat llegeix testimonis de la *Vetus latina* en diverses recepcions, donant preeminència a la recepció Gal·licana, la qual s'imposà finalment com a la versió més difosa, sobre tot per ser la base de l'aprovació del Concili de Trent i coneguda després com a *Biblia Clementina*. De fet, una de les característiques d'aquesta edició és la presentació del text llatí de s. Jeroni en l'estadi anterior a l'esmentada aprovació, que apareix en aparat crític amb la sigla *c*. Una altra característica és la presentació del text segons la tradició de *cola et commata*, és a dir, sense signes de puntuació, però en una distribució tradicional per unitats de sentit.

Bíblia de Gutenberg (Mainz, c. 1450)

c. 1450, Johannes Gutenberg inicia la història de la impressió de llibres al seu taller de Mainz (Magúncia) precisament amb la Bíblia llatina (uns 180 exemplars, en 2 vols., dels quals se'n conserven 50, totalment o parcial). Aquest és el facsímil del vol. I (c. 1454) fet per l'editorial Taschen en 2018 de l'exemplar ara conservat a la biblioteca pública i universitària de Göttingen (Niedersächsisches Staats-und Universitätsbibliothek, amb la signatura: 2i Bibl. I, 5955 Inc. Rara Cim.).

L'original d'aquest exemplar és imprès en pergamí –un tipus del qual

se'n conserven quatre més al món, mentre que la resta són en paper– i és de la sèrie de Bibles de Gutenberg de 42 línies (B42), en al·lusió al nombre de ratlles per plana. Destaca per les il·luminacions que decoren l'inici dels llibres bíblics i per l'ús de majúscules de tipus missal en blau i vermell, que faciliten la localització dels capítols. Aquest exemplar també marca en vermell l'inici dels versicles o de l'estil directe al text. Aquestes il·luminacions són fetes a mà, cosa habitual en els primers exemplars incunables.

Tot i que hi ha dubtes sobre el o els manuscrits utilitzats per Gutenberg per a l'extracció del text, les característiques formals coincideixen plenament amb alguns exemplars de l'època, incloent-hi el tamany («Bíblia gegant»), el tipus de lletra (gòtica llibresca), la doble columna i el tipus d'il·luminacions. Tot i així, és probable que Gutenberg fes servir models estètics de l'època en combinació amb bibles «de butxaca», més barates i molt difoses. S'ha vist que el text de la Bíblia de Gutenberg va ser influent a la majoria d'impressions posteriors de la Bíblia.

Bíblia de Luter (Wittenberg, 1534)

Exemplar facsímil de l'ed. Taschen (S. Füssel, 2016, 2 vols.) de la traducció alemanya de la Bíblia publicada per Martin Luter a Wittenberg en 1534 feta per l'impressor Hans Lufft en foli i en 2 vols. (a partir de l'exemplar conservat a la Gr. Bibliothek zu Weimar). Però aquesta impressió en 2 volums resulta ser una

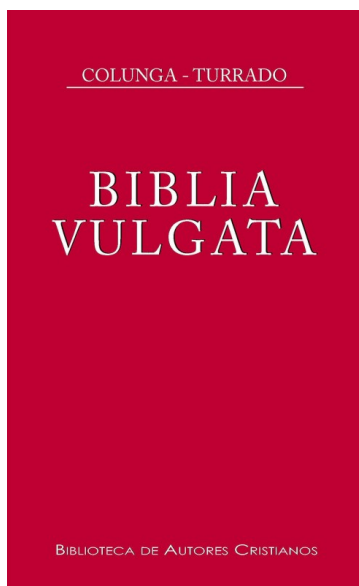
«edició més barata (no incompleta)» de la mateixa edició feta en 6 volums.

Les il·lustracions són de Lucas Cranach, fetes sobre plaques de fusta (xil·lografia), i la seva tècnica i estil estan en consonància amb altres obres impreses durant els anys pròxims. La impressió de les imatges ja era en colors, de manera que varen començar a quedar enrere les pràctiques d'acabament a mà, com havia esdevingut als incunables. Per al disseny de les imatges (àmpliament influent en la història de l'art) van intervenir diversos artistes o tècnics d'impressió (com ara Christian Döring) i també personalment Luter.

Aquest exemplar s'anomena també «Bíblia de Wittenberg», de manera que es distingeix així d'altres estadis d'edició fets per Erasme. En 1522 ja havia publicat el Nou Testament (amb diverses reimpressions amb correccions), treball que amplià al Nou Testament amb la col·laboració d'altres biblistes il·lustres, com ara Philipp Melancon.

Per a la seva traducció, Luter va fer servir materials diversos: per a l'Antic Testament, la versió vulgata llatina i el text hebreu, àmpliament influent en la seva lectura; per al Nou Testament, l'edició i els comentaris d'Erasme de Rotterdam (Basilea, 1516¹), però en la segona edició corregida (1519). A més, Luter va tenir en compte algunes versions alemanyes anteriors, el conjunt de les quals s'anomena *Vorlutherische deutsche Bibeln*, «Bíblies alemanyes preluteranes».

Bíblia Sixto-Climentina (c)

La Biblioteca de Autores Cristianos (BAC) –especialitzada en literatura cristiana– va publicar la versió llatina aprovada successivament des de 1592, sent la versió llatina oficial de l'Església catòlica.

Aquesta versió llatina apareix en plena època humanística i la seva aprovació oficial, en definitiva, vol posar fi a la inseguretats en la lectura del text bíblic. En aquest sentit, s'ha de relacionar amb el tractament del text bíblic que estava fent el món protestant. En primera instància, el Papa Sixt VI va intervenir personalment en la fixació del text i va

proclamar el text llatí en 1586-1587. El següent Papa, també amb una gran formació humanística i havent intervingut en certes correccions, Climent VIII (1592¹, revisada en 1593² i 1594³), torna a proclamar-la; de manera que, sumada a l'anterior, el resultat és anomenat ed. Sixto-Climentina o simplement Climentina. Cal dir, però, que les correccions aportades pels Papes no són mai *ope ingenii* (és a dir, conjeturades sobre un context determinat), sinó més aviat eleccions textuales sobre testimonis anteriors.

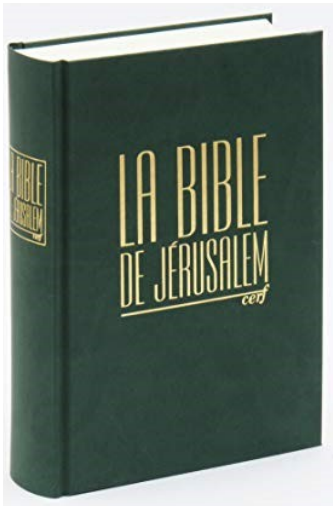
L'interès de l'edició de la BAC és posar a l'abast el text llatí proclamat oficialment (és a dir, per al seu ús a la litúrgia), i, per tant, no inclou ni aparat crític ni notes de tipus històric o exegètic. En canvi, el pròleg d'aquesta edició recull, des del Concili de Trent de 1546 fins al 1964, els pronunciaments oficials de l'Església catòlica sobre el text bíblic.

És molt important reconèixer la seva transcendència, però també tenir en compte que aquesta recepció no va existir en època anterior a la segona meitat del s. XVI i, per tant, no és la primordialment recomenada per als estudis de la tradició dels autors medievals. Als aparats crítics, aquesta Bíblia és ressenyada amb la lletra gòtica minúscula c.

Pensant en la seva importància, encara resulten més interessants els motius de l'aparició de la següent promulgació formal de la Bíblia llatina pel Papa Joan Pau II en 1979, anomenada *Nova Vulgata* o *Neo-vulgata*.

Bíblia de Jerusalem (1947-1955)

Entre 1947-1955 aparegué en 43 fascicles i en llengua francesa l'anomenada Bíblia de Jerusalem, ja que va estar feta per l'École Biblique et Archéologique Française de Jérusalem (EBAF). La seva publicació tingué de seguida una gran repercusió i va ser traduïda al castellà i l'anglès: podem considerarla, doncs, com la Bíblia francesa més divulgada a l'actualitat, tenint en compte, a més, la seva gran presència entre el públic de llengua castellana.

L'exemplar de la mostra és un dels primers que es van fer en un sol volum, en aquest cas per l'editorial de París Cerf, en 1955, en tamany butxaca per a un ús quotidià. Les seves notes són mantigudes en apèndix.

Degut a la formació filològica i històrico-arqueològica dels seus traductors, aquesta Bíblia és especialment celebrada pel tipus de notes al text. Per a la traducció varen ser llegits no només la Vulgata llatina, sinó també les versions hebrea, aramea i grega en diverses edicions de prestigi.

Bíblia del Peregrí (Luís Alonso Schökel, 1976-1993)

Luís Alonso Schökel (1920-1998) va dirigir la traducció castellana de la Bíblia anomenada «Bíblia del Peregrino». Va aparèixer l'any 1976 amb el títol de *Nueva Biblia Española* i va ser reeditada per a un públic més ampli i amb notes adaptades en 1993. Com la Bíblia de Jerusalem, aquesta traducció –feta, però, directament al castellà– ha tingut en compte els textos hebreus, arameus i grecs originals, donant un resultat considerat excel·lent. A més, ha tingut una enorme repercusió entre el públic hispano-americà, per al qual existeix una versió adaptada amb certes accepcions idiomàtiques amb el títol *La Biblia de nuestro pueblo*.

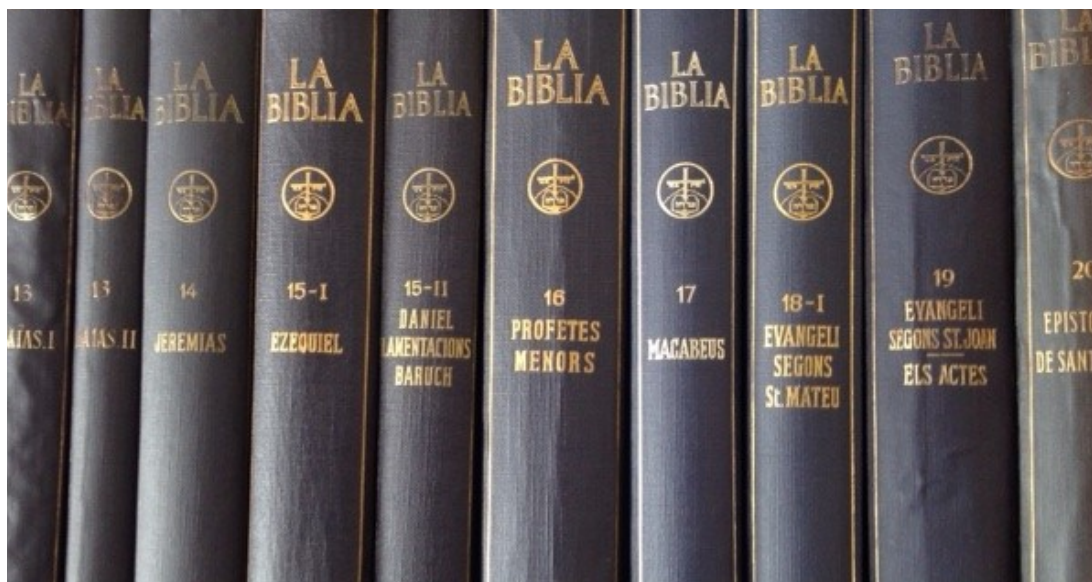

L'exemplar de la mostra és una novetat editada en 2021 a Bilbao (Ediciones Mensajero), amb la clara intenció de fer amable i interactiva la seva lectura, convidant el lector que hi anoti o dibuixi al costat del text bíblic. Prescindeix absolutament de notes i de preliminars, de manera que es percep la invitació a una lectura intensiva del text bíblic, és a dir, sostingut al llarg de la vida.

Bíblia de Montserrat (1928-1958ss.)

Els pares benedictins de Montserrat, dirigits inicialment per ms. Dom Buenaventura Ubach, publiquen en 24 vols. (22 toms) la traducció catalana en paral·lel amb la [Vulgata Climentina](#) i amb nombroses i excel·lents notes al text. Les dificultats del context polític i la grandària del projecte expliquen, però, que l'obra restés inacabada, tot i que s'ha anant completant: el vol. 17, amb I i II Macabeus, aparegué a 1979; i el vol. 12, amb Saviesa i Eclesiàstic, en 1982, mentre que encara falta el vol. 18-II amb els Evangelis de Marc i Lluc. Contemporàniament i amb les mateixes notes, els volums de l'Antic Testament també van aparèixer en traducció castellana. També van oferir, als toms 23-25 (5 vols.), *La Bíblia il·lustrada*, dedicats al comentari arqueològic i històric dels continguts del Pentateuc. Coneguda com a «Bíblia de Montserrat», el seu text català ha gaudit de diverses reimpressions des de 1970 amb adaptacions a un estil per al públic en general.

Aquest projecte es va realitzar contemporàniament a la traducció de la [Fundació Bíblica Catalana](#).

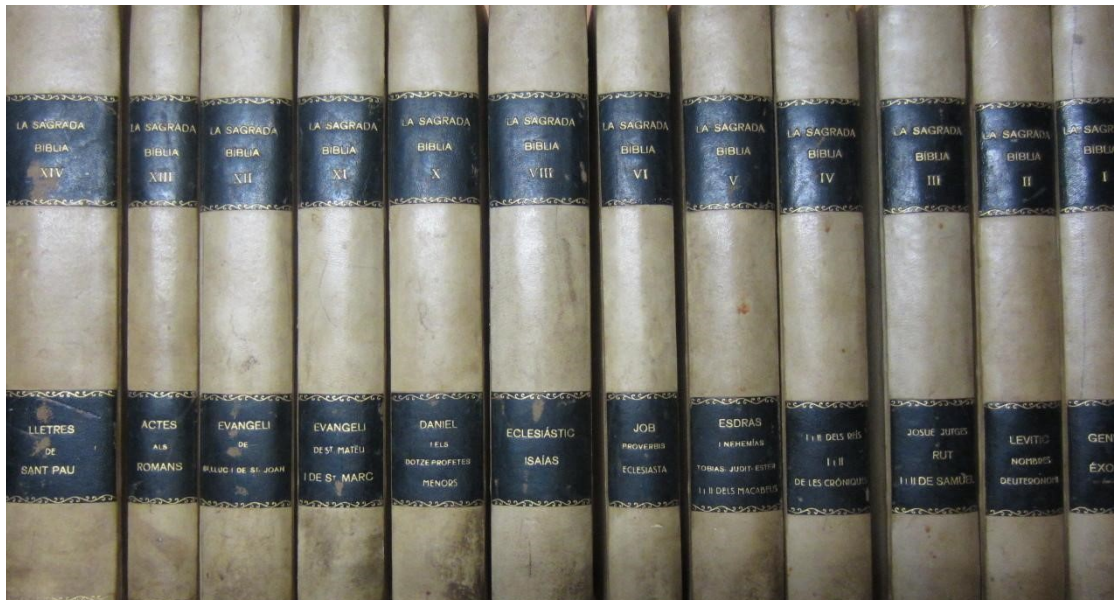

Bíblia de la Fundació Bíblica Catalana (FBCat, 1928-1948)

La Fundació Bíblica Catalana publicà entre 1928-1948 en 15 vols. una traducció al català de la Bíblia. Aquest projecte es va realitzar contemporàniament a la traducció de la *Bíblia de Montserrat*. Tot i que la versió de la FBCat no és tan il·lustre quant a les notes, en canvi és bilingüe amb el text grec en els llibres del Nou Testament.

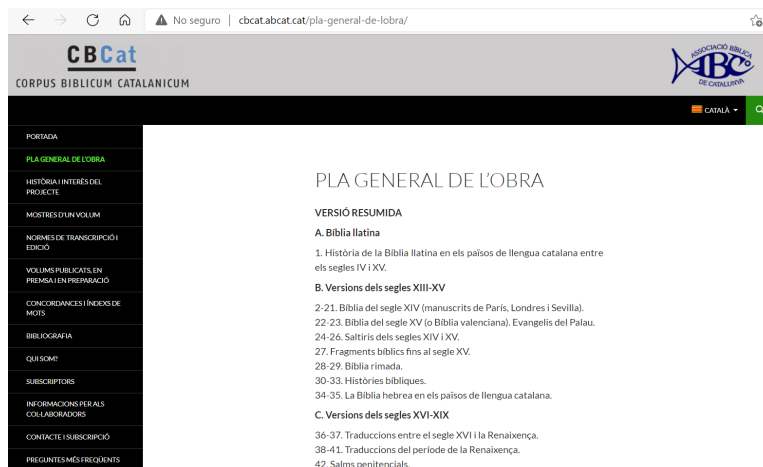
Aquesta institució, fundada per Francesc Cambó, inicià la seva labor amb l'edició de la *Synopsis Evangelica* dels textos grecs a partir de l'edició de P.M.J. Lagrange (Barcelona, 1927). Aquesta traducció de la Bíblia també és un monument literari, en la qual col·laboren grans orientalistes i classicistes del moment: C. Cardó, J.M. Milás Vallicrosa, A.M. de Barcelona, M. de Castellví, E. Bayón, C. Riba, J.M. Tous, M. Balagué, C. Montserrat, N. del Molnar, A. Bertoméu, G. Alabart, R. Roca Puig, J. Trepà, J.B. Manyà i A.M. Ribó.

L'any 1968 la FBCat va tornar a traduir la Bíblia al català amb nous especistes, però ara en un sol volum i pensada per al gran públic.

El Corpus Biblicum Catalanicum (CBCat)

És inel·ludible la labor que està oferint des de 1997 el projecte titulat «Corpus Biblicum Catalanicum», dirigit des de la Facultat de Teologia de Catalunya i executat per especialistes de moltes institucions acadèmiques. La seva intenció és publicar totes les versions existents en català de la Bíblia, des de les primeres a inicis del s. XIII fins a 1900. Seran edicions crítiques acompanyades del text del qual són traducció, sigui l'hebreu, el grec o, més sovint, el llatí. En aquest últim cas, els editors han afegit a l'aparat de l'ed. de Weber quatre testimonis més de manuscrits llatins que circulaven en territori català, ideant així una hipotètica aproximació entre l'original i la versió catalana.

The screenshot shows the website interface for the Corpus Biblicum Catalanicum. The browser address bar displays 'cbcatabcat.cat/pla-general-de-lobra/'. The page title is 'PLA GENERAL DE L'OBRA'. A left sidebar contains a navigation menu with items like 'PORTADA', 'PLA GENERAL DE L'OBRA', 'HISTÒRIA I INTERÉS DEL PROJECTE', 'MOSTRES D'UN VOLUM', 'NORMES DE TRANSCRIPCIÓ I EDICIÓ', 'VOLUMS PUBLICATS EN PREMSA I EN PREPARACIÓ', 'CONCORDANCES I ÍNDIXS DE MOTS', 'BIBLIOGRAFIA', 'QUI SOM?', 'SUBSCRIPCIÓ', 'INFORMACIONS PER ALS COL·LABORADORS', 'CONTACTE I SUBSCRIPCIÓ', and 'PREGUNTES MÉS FREQUENTS'. The main content area is titled 'PLA GENERAL DE L'OBRA' and includes a 'VERSIO RESUMIDA' section with three sub-sections: 'A. Bíblia llatina', 'B. Versions dels segles XIII-XV', and 'C. Versions dels segles XVI-XIX'. Each sub-section lists specific manuscript references and their descriptions.

A la vista: Edició del primer volum de la sèrie del CBCat a cura de Jaume Riera, Pere Casanellas i Armand Puig (2004), *Bíblia del segle XIV. Èxode i Levític*.

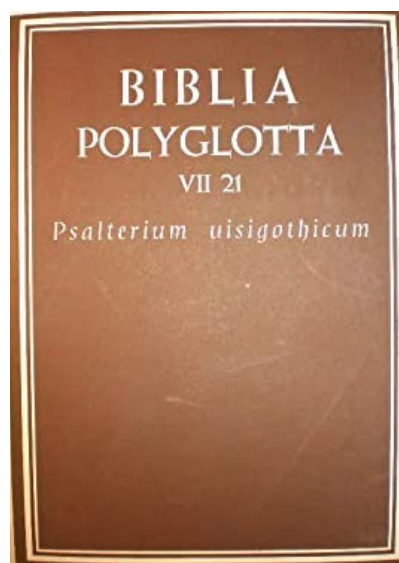
La *Vetus Hispana* (VetH)

Entre els segles II i l'obra bíblica de sant Jeroni sobre la *Vulgata* (VL, s. IV) apareixen diverses traduccions llatines dels textos bíblics. La raó és la necessitat del cristianisme llatí d'accedir a la tradició bíblica, la qual ja existia completament redactada en llengua grega. Aquestes versions llatines s'anomenen pre-Jeronimianes o bé *Vetus Latina* (o en pl. *Veteres Latinae*: Vet).

Hi ha diversos testimonis que asseguruen l'existència d'aquestes versions llatines, ja sigui per al·lusions o per citacions directes (com ara, a Tertulià, s. II; s. Cipirà, s. III). Alguns autors, a més, van oferir les seves pròpies traduccions llatines durant la redacció dels seus textos cristians, com ara s. Hilari de Poitiers, s. IV.

L'aparició de versions llatines de la Bíblia (Vet) en territoris extra-Itàlics, és a dir, al Nord d'Àfrica (VetA), Gal·lia (VetG) i Hispània (VetH), sembla obeir al menor accés en aquestes zones a la llengua grega de la Bíblia. En tot cas, també circulà una redacció pròpia per Itàlia (VetI), potser més propera a la recepció Africana.

La discussió sobre si la *Vetus* és una sola versió amb recepcions diverses o bé redaccions independents continua vigent. Ara bé, sembla imposar-se actualment la primera idea, de manera que la més antiga vindria millor representada per la recepció VetA, la qual, però, és la pitjor conservada. En tot cas cal tenir en compte la realitat de l'existència de més d'una versió llatina pel que fa a alguns llibres (per exemple, els Psalms). La història del text imposà al món occidental la versió de la Gal·lia (VetG, gràcies a l'esperit crític parisenc a partir d'època carolíngia); però precisament la tradició hispana (VetH), tot i que relativament reclosa al territori interior peninsular, va tenir una llarga vigència fins que no es va imposar la versió *Vulgata* a partir del s. IX. Tot i els treballs publicats, està per completar l'edició de la VetH.

Les bíblies castellanés medievals (ss. XII-XIII)

Sens dubte, les primeres versions castellanés de la Bíblia que han resultat influents són aquelles impulsades per l'*scriptorium* del rei Alfons X el Savi (c. 1270). La bibliografia també les anomena «Bíblies romancejades». Amb anterioritat tenim notícies indirectes, especialment citacions de passatges bíblics dintre de *La fazienda de ultramar*, un *itinerarium* a Terra santa que transmet passatges traduïts de l'hebreu, en ocasions transliterat. Existeixen també uns pocs testimonis manuscrits de versions anteriors a les d'Alfons X (anomenades, doncs «Bíblies prealfonsines»), com ara els còdexs I.i.8 (=E8), I.i.6 (=E6) de la Biblioteca del Monasterio d'El Escorial.

Però serà la labor cultural d'Alfons X allò que motivarà la traducció completa i sistemàtica de la Bíblia al castellà (a partir de 1270): ens referim a elles com a «Bíblies alfonsines». La motivació del rei Savi castellà seria la composició de la seva monumental *General Estoria*. El projecte de redacció requeria l'ús de fonts historiogràfiques clàssiques (llatines) per a la reconstrucció del discurs històric antic; però també el seu projecte va acudir al text bíblic com a font d'informació: la Bíblia, doncs, proporcionava una documentació de primera instància... però havia de ser traduïda al castellà.

Envoltat d'experts jueus que permetien obtenir la traducció dels llibres de l'Antic Testament i de llatinistes que podien traduir a partir del text llatí de la Vulgata Llatina, el rei Alfons X va patrocinar l'obtenció de la traducció completa de la Bíblia al castellà, com diem, a partir de l'hebreu o del llatí.

Cal esmentar el projecte on-line DB-Biblia Medieval, dir. Andrés Enrique

*más querriamos oír de Biblia que ir a caça o oír los libros istoriales o poetas o jugar axedrez o tablas!

Página principal Proyecto Biblia Medieval Índice de manuscritos Consulta de los corpus Recursos Preguntas frecuentes

Misc. XIII Biblia de Évora (Ev) Misc. XV
Biblia prealfonsi (E8/E6) Biblia de Oxford (Oxford) Vulgata
General Estoria Escorial I.1.4 (E4) Biblia hebrea
Escorial I.1.3 (E3) Biblioteca Nacional de Madrid (BNM)
Biblia de Ajuda Real Academia de la Historia (RAH)
Escorial J.1.19 (E19)
Biblia Escorial I.1.7 e I.1.5 (E7/E5)

Menú principal
Página principal
Proyecto Biblia Medieval
Índice de manuscritos
Consulta del corpus
Recursos
Preguntas frecuentes

Buscar: [input] English

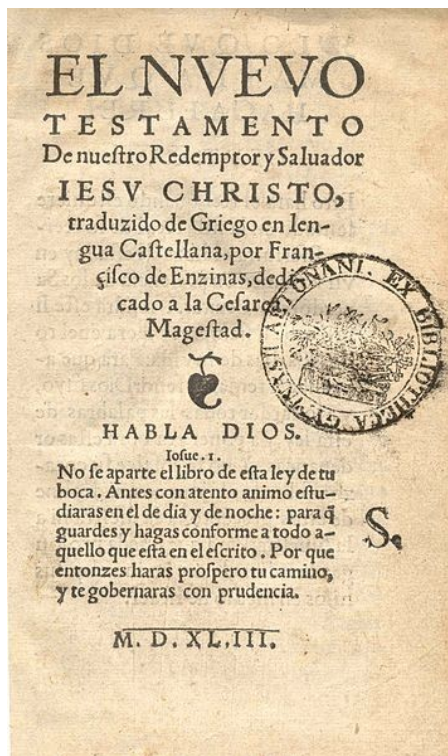
Noticias
Congreso Internacional Biblias Hispánicas: Traducción vernácula en la Edad Media y Renacimiento
Los días 22, 23 y 24 de noviembre de 2018 se celebró en Palma de Mallorca el Congreso Internacional Biblias Hispánicas: Traducción vernácula en la Edad Media y Renacimiento.
Ver web del congreso

Arias (UIB), on es poden consultar totes les versions pre- i alfonsines, amb digitalització dels manuscrits.

bibliamedieval.es

El Nuevo Testamento de Francisco de Enzinas (1543)

Francisco de Enzinas (en ocasions amb el pseudònim Dryander, 1518-

1552), va oferir la traducció del Nou Testament feta a partir del text grec editat per Erasme de Rotterdam a 1519 i a petició de Felip Melanchton (es pot veure la fitxa sobre la [Bíblia de Luter](#)). Sortí impresa a Amberes en 1543. Estem a l'ambient protestant centroeuropeu. A causa, però, de la destrucció dels exemplars d'aquesta última versió, Juan Pérez de Pineda restituí les parts perdudes a partir de la seva pròpia traducció del grec per a l'edició impresa a Ginebra en 1556, (malgrat que la seva portada diu «impreso en Venecia en casa de Iuan Philadelpho», quan l'impressor fou realment Jean Crespin de Ginebra).

La versió d'Enzinas i Pérez de Pineda varen ser fonamentals per a la [Bíblia de l'os](#).

Existeix una edició facsímil reproduïda per la Sociedad Bíblica Española en 2020. Ve acompanyat d'un quadern signat per Jonathan L. Nelson, amb un excel·lent estudi sobre la figura de Enzinas i sobre la redacció i publicació d'aquesta obra.

Bíblia de Ferrara (1553)

L'anomenada «Bíblia de Ferrara» és una versió en ladí, és a dir, en el castellà

parlat pels jueus sefardites, impresa per primera vegada en 1553 a l'esmentada ciutat italiana i elaborada per Jerónimo de Vargas (Yom Tom Atias) i Duarte Pinel (Abraham Usque), en el context d'expulsió dels jueus d'Espanya –Sefarad– (amb decrets a partir de 1492) i també de Nàpols en 1541. És, per tant, una traducció de l'Antic Testament. El seu títol complet és *Bíblia en lengua española traduzida palabra por palabra de la verdad hebrayca por muy excelentes letrados, vista y examinada por el Oficio de la Inquisición*. En realitat aparegueren dues impressions a Ferrara el mateix any 1553 (amb dedicatòries diferents), i més tard a Salònica, Constantino-

pla, Jerusalem, Londres i Amsterdam.

El més difós és la relació d'aquesta versió amb les posteriors de [Casiodoro de la Reina](#) i de [Cipriano de Valera](#), però és evident que el text de la Bíblia de Ferrara depèn igualment de la tradició anterior de les [Bíblias alfonsines](#).

Dels preliminars de la Bíblia de Ferrara se'n deriven notícies sobre la recepció de la redacció hebrea en les comunitats sefardites. El pròleg «al lector» és un veritable monument a la lectura del text bíblic, sempre en el context de les difícils circumstàncies que afrontaven aquestes comunitats jueves hispàniques.

L'edició més accessible és la de Moshe Lazar a la Fundación José Antonio de Castro, Madrid, 1996. Existeix una reedició actual (Rubí, 2021 –volum I: La Torah) de l'edició original de Buenos Aires (1946 –4 vols.–), que recupera la Bíblia de Ferrara al costat del text hebreu. El seu model és la impressió d'Amsterdam feta en 1762 pels germans Proops, la qual incorporà en paral·lel el text hebreu.

La Bíblia de l'os de Casiodoro de la Reina (Basilea, 1569)

Es tracta de la primera Bíblia castellana completa (AT i NT).

Per a la redacció d'aquesta versió castellana, Casiodoro de la Reina va fer servir un grapat de materials castellans ja existents. Per a l'Antic Testament, Casiodoro va prendre el text de la [Bíblia de Ferrara](#) (1553), tot i que revisant la seva redacció probablement acudint a la lectura del text hebreu i llatí. Per a la redacció del Nou Testament, Casiodoro va tenir en compte la versió anterior de [Francisco de Enzinas i Juan Pérez de Pineda](#) (1556). A més, Casiodoro va fer servir també la versió castellana dels Salms feta pel mateix Juan Pérez de Pineda, editada igualment a Ginebra en 1557 amb reedició en 1562 (malgrat que també apareixia feta a Venècia).

Per tant, més que no pas parlar de «la traducció de Casiodoro de la Reina», caldria referir-s'hi com a una revisió, ja que la labor del seu autor va ser de revisió i fixació del text en castellà a partir de versions ja existents. De totes formes, l'ús que feu Casiodoro sobre el material disponible continua sent una qüestió encara no completament resolta. En tot cas, la versió de Casiodoro s'ha d'emmarcar en l'ambient del primer protestantisme hispànic, en general desenvolupat al centre d'Europa i de forma amagada en territori espanyol.

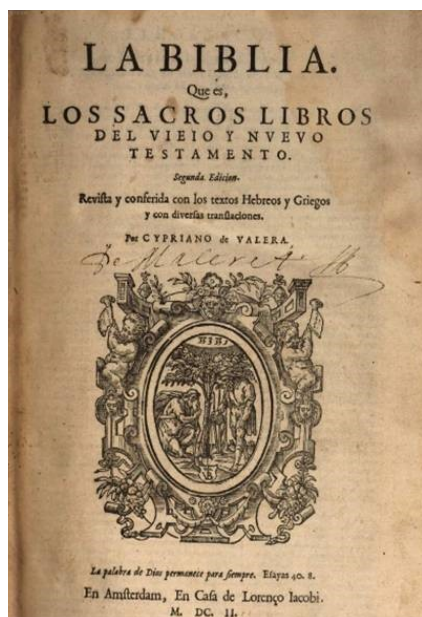
La Bíblia de l'os és una de les fonts bàsiques per a la versió castellana de [Cipriano de Valera](#).

La Bíblia de l'os rep el seu nom de l'ex-libris que feia servir l'impressor de Basilea, però pocent de Berna, Samuel Biener: com que Berna és una paraula emparentada amb l'os i Biener significa 'apicultor', l'emblema fa una figuració del nom d'aquest impressor. Però també hi ha una interpretació en clau de lectura: una bèstia (equivalent al propi lector) que pretén arribar a la mel (el text bíblic), malgrat el perill de rebre les picotejades per les abelles (les interpretacions errònies o ignorades).

La Bíblia de Cipriano de Valera (1602)

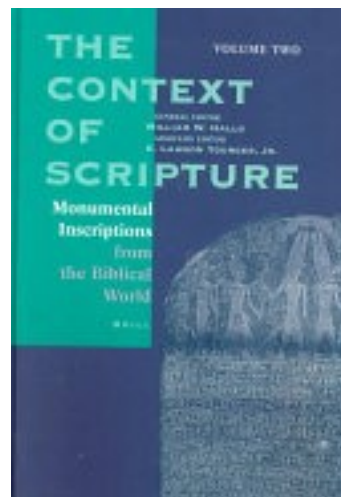
L'any 1602 aparegué a Amsterdam la versió castellana de Cipriano de Valera, que parteix de la redacció de la [Bíblia de l'os](#). L'ambient és igualment el protestant i, de fet, el cànon d'aquesta versió també ho és. Es pot dir, però, que si la Bíblia de Valera va ser tan difosa és pel fet que The British and Foreign Bible Society la començà a difondre en edicions de butxaca a partir de 1858. Fins al moment, però, ho havia fet amb una versió adaptada al cànon protestant de la versió de Felipe Scío, que originàriament havia aparegut en diversos volums a València (1790-1793), de manera que la Society l'havia adaptat en un sol volum des de 1819. No deixa de sorprendre que fos una Bíblia de signe protestant, la de Cipriano de Valera, la més llegida entre el públic castellà des de meitat del s. XIX fins a l'aparició de noves edicions després del Concili Vaticà II (1962-1965).

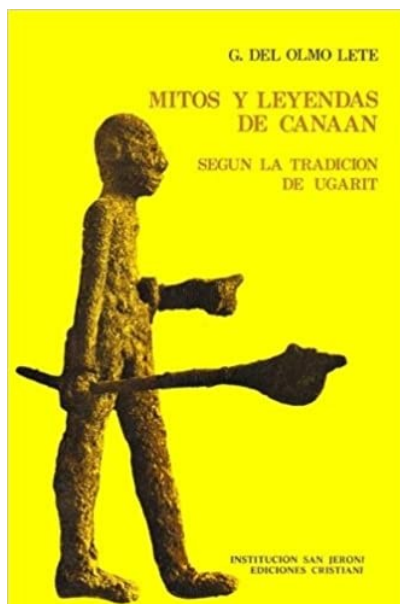
Caldria, doncs, dibuixar una línia de transmissió plenament viva: amb la impressió fins a l'actualitat de la versió de Valera es pot dir que el text castellà d'època alfonsina, passant per les revisions de la [Bíblia de Ferrara](#) i la [Bíblia de l'os](#), continua sent infuent al món contemporani. De fet, aquesta consciència de continuïtat ha fet aparèixer edicions anomenades Reina-Valera, és a dir, amb el text adaptat a partir de la col·lació entre els textos de Casiodoro de la Reina i Cipriano de Valera.

Context of Scripture

Aquest projecte ambiciós, dirigit per W. W. Hallo i K. L. Younger, ofereix en 4 vols. una minuciosa selecció de textos del Pròxim Orient Antic que pretén actualitzar l'obra clàssica de J. B. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament* (1950). Els quatre volums contenen la traducció de textos mesopotàmics, hitites, egipcis i semítics occidentals relacionats directament amb la Bíblia i la seva interpretació.

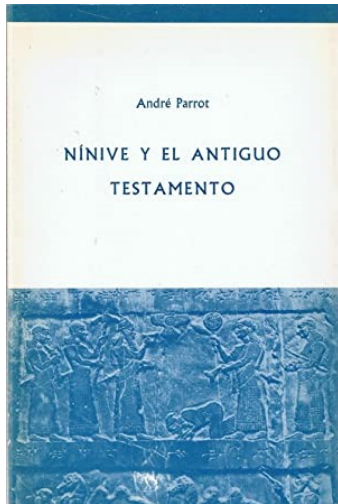

*Mitos y leyendas de Canaán según la tradición de Ugarit, de
G. del Olmo Lete*

El descobriment de l'antiga ciutat d'Ugarit el 1929 va treure a la llum l'antiga tradició literària i mitològica cananea. L'estudi d'aquest corpus textual va permetre conèixer el rerefons cultural del qual emergí i al qual s'oposà la Bíblia hebrea.

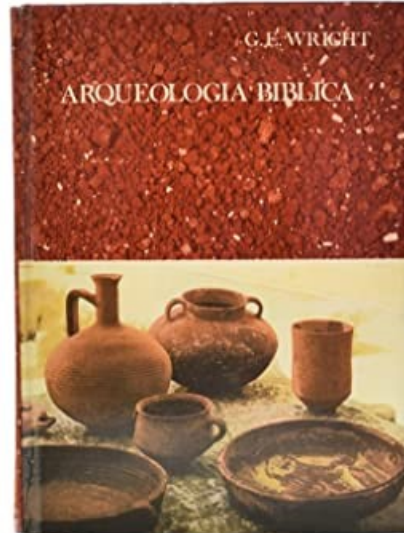
Nínive y el Antiguo Testamento, d'André Parrot

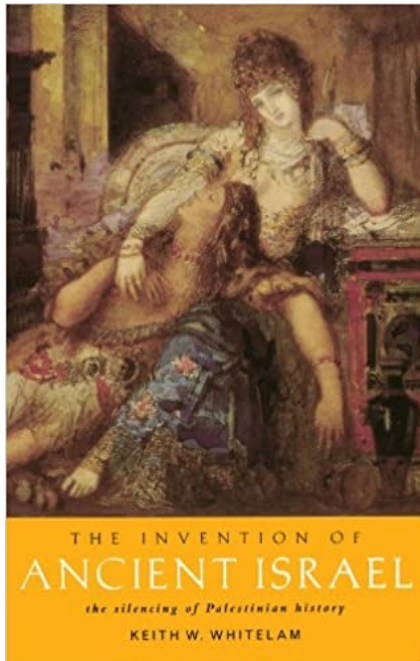
El redescobrimient arqueològic de les antigues civilitzacions mesopotàmiques a mitjan del segle XIX va estar motivat, en bona mesura, pel rerefons bíblic que tenien antigues ciutats com Ur, Babilònia o Nínive. De fet, durant molts anys, l'Assiriologia va ser concebuda com una ciència auxiliar dels estudis bíblics, a causa de la seva capacitat per contribuir a un millor coneixement de l'origen i el context històric del text bíblic.

Arqueologia bíblica de G. E. Wright

L'arqueologia bíblica, representada per autors com W. F. Albright i G. E. Wright, va ser una disciplina acadèmica sorgida a principis del segle XIX, amb l'objectiu de fer servir la cultura material com a font històrica per confirmar la veracitat històrica de la Bíblia hebrea. D'aquesta manera s'esperava combatre les objeccions plantejades per l'anomenada «crítica racionalista».

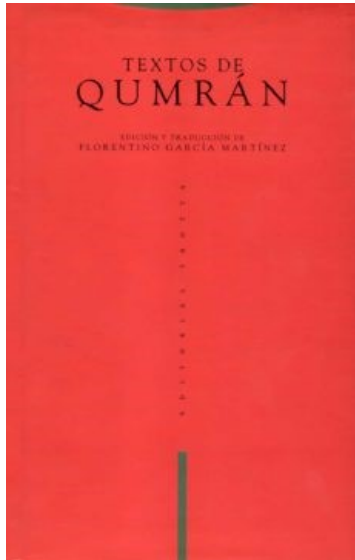

The invention of ancient Israel: the silencing of Palestinian history de K. W. Whitelam

Durant la dècada de 1980 va néixer un nou corrent historiogràfic anomenat «minimalisme bíblic» i representat per autors com N. P. Lemche, T. L. Thompson, P. R. Davies i K. W. Whitelam. L'esmentat corrent es caracteritza, sobretot, per la negació radical de la Bíblia hebrea com a font fiable per conèixer la història antiga d'Israel.

Textos de Qumrán de F. García Martínez

Primera edició completa i traducció al castellà dels textos hebreus i arameus no bíblics trobats a les coves de Qumran.